

ความเป็นไปได้และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

The Feasibility Studying and Models of Health Tourism Management in Thamuang District, Kanchanaburi Provinc, Thailand

วิราสิริ วีวีร์สิวี, สุภาดา คำสุชาติ, สุภกรรณ จันทรวงษ์ และรัชชัช อามาตย์บัณฑิต

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อศึกษาความเป็นไปได้และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี กลุ่มตัวอย่างคือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวน 50 คน ซึ่งได้มาจากการกำหนดตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง เก็บข้อมูลโดยการตอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหา ระหว่างเดือน พฤษภาคม-กรกฎาคม 2557 การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อสรุปใจความครั้งละประเด็น จนครอบคลุมข้อมูลจากทุกกลุ่ม ผลการศึกษาพบว่าความเป็นไปได้และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในเขตอำเภอท่าม่วงจังหวัดกาญจนบุรีมีความเป็นไปได้สูงเนื่องจากมีต้นทุนในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในเขตอำเภอท่าม่วงคือมีบ่อน้ำร้อนที่วัดวังขานายที่มีอุณหภูมิ 40 องศาเซลเซียส ตามเกณฑ์ธาราบำบัดรูปแบบความต้องการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คือ การอบสมุนไพร การประคบ การนวดแผนโบราณ อาบน้ำแร่ และสปา รูปแบบและแนวทางการบูรณาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นคือการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ โดยภาครัฐและเอกชนต้องเน้นนโยบาย กลยุทธ์ในการส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณ การขับเคลื่อน และพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งทุกภาคส่วนควรมีส่วนร่วมกันในการวางแผน การดำเนินงาน เพิ่มงบประมาณการประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษานี้เสนอแนะให้ภาครัฐและเอกชนสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และส่งเสริมการรวมกลุ่มของชาวบ้านในการทำโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: ความเป็นไปได้, รูปแบบการจัดการ, การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

Abstract

This qualitative research aims to study the feasibility and management pattern of health tourism in Thamuang District, Kanchanaburi Province. The subjects were those related to tourism, totally 50 people. They were selected by using purposive sampling technique. Data were collected by using an in-depth interview during May - July 2014. Then the data were processed using content analysis in order to summarize an issue at each time until it covered the information from all groups. The study results showed that the feasibility and management pattern of health tourism had high possibility due to the high potential of the natural resources available in Thamuang District, that was a hot spring at Wang Kanai Temple with a temperature of 40 Degrees Celsius. According to hydrotherapy demand patterns, health based tourism included herbal treatment, compression, traditional massage, mineral bath and spa. In terms of patterns and integrative guidelines of health tourism and other forms of tourism, this includes home stay and

farm stay. The study results suggested that both government and private sectors should support the budget to develop health tourism and to promote villagers' integration in making tangible home stay and farm stay.

Keywords: feasibility, management pattern, health tourism

ความนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้จำนวนมากอันดับต้นๆ ของอุตสาหกรรม ในเกือบทุกประเทศทั่วโลก เพราะส่งผลต่อการสร้างงานในระดับชาติจนถึงระดับภูมิภาค ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวกว่า 1,600 ล้าน คน เดินทางท่องเที่ยวทั่วโลก แนวโน้มภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแปซิฟิกเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับไปทั่วโลก เพราะมีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นกว่าปีละ 400 ล้านคน ซึ่งทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในเอเชียเติบโต ร้อยละ 6.5 - 7.0 % ในแต่ละปี ยิ่งกว่านั้นภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub region--GMS) กำลังเป็นที่นิยมและคาดว่านักท่องเที่ยวจะเพิ่มจาก 16.5 ล้านคน ในปี 2545 เป็น 60 ล้านคนในปี 2557 (ปรีดี โชติช่วง, 2552) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ลงทุนต่ำแต่ให้ผลตอบแทนสูง และสามารถกระจายรายได้ในกลุ่มประชากรในแต่ละประเทศได้มากกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่น ๆ ทำให้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของไทย ทุกรัฐบาลหันมาให้ความสำคัญต่อการสนับสนุนการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยกำหนดเป็นวาระแห่งชาติในทุกรัฐบาล โดยแต่ละปีประเทศไทยมีรายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกว่า 9 แสนล้านบาท ซึ่งกว่าร้อยละ 70 มาจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย กว่า 14.5 ล้านคน ต่อปี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2550) ประเทศไทยซึ่งจัดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในแบบกลุ่มพื้นที่ (cluster area) ตามลักษณะจุดเด่นทางกายภาพ ศักยภาพและสินค้าท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ เช่น ภูมิภาคประเทศ

ทัศนียภาพเชิงนิเวศ วัฒนธรรม โบราณสถาน สินค้าพื้นเมือง แหล่งช้อปปิ้ง แหล่งเกษตรกรรมเฉพาะด้านล้วนเป็นประเด็นต้นๆ ในการจัดกลุ่มการท่องเที่ยว ทำให้การกระจุกตัวของรายได้จำกัดอยู่ในผู้ที่มีศักยภาพการเสนอบริการท่องเที่ยวรูปแบบดังกล่าว

อย่างไรก็ดีมีการพัฒนาทางเลือกในการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อความหลากหลายในทางเลือกและกระจายรายได้จากบริการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมประชากรที่เชี่ยวชาญและมีศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวหลากหลายมากขึ้น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เป็นสาขาการจัดการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ และมีแนวโน้มได้รับการสนับสนุนการพัฒนาจากภาครัฐมากขึ้น เพราะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มตลาดนักท่องเที่ยวเชิงกิจกรรมและมีความสนใจเฉพาะ (Niche Market) ซึ่งเป็นจุดขายใหม่ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้น (ธนาคารกรุงศรีอยุธยา, 2553) ซึ่งนอกจากจะเข้ามาท่องเที่ยวด้วยรูปแบบอื่น ๆ แล้ว นักท่องเที่ยวยังใช้เวลาท่องเที่ยวดังกล่าวประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวด้านสุขภาพ หรือสนับสนุนบริการส่งเสริมสุขภาพในระหว่างการเดินทางได้ด้วย นอกนี้นักท่องเที่ยวอาจเดินทางเข้ามาใช้บริการดูแลหรือรักษาสุขภาพตามความสนใจเฉพาะเจาะจงกับรูปแบบบริการเฉพาะตามศักยภาพของพื้นที่ได้ด้วย ส่งผลให้สาขาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มีทิศทางขยายตัวและกระจายไปทั่วประเทศ ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวนโยบายภาครัฐที่จะผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพแห่งเอเชีย (Center of excellent Health care of

Asia) ในระยะ 5 ปี ข้างหน้า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และ การท่องเที่ยวเชิงรักษาและฟื้นฟูสภาพ (Health Healing Tourism) จะทำให้ตลาดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมีอัตราการเจริญเติบโตถึง ร้อยละ 40 และคาดว่า จะมียาได้จากจัดการการท่องเที่ยวในสาขานี้กว่า 1.3 หมื่นล้านบาทในปี 2549 (ธนาคารกรุงศรีอยุธยา, 2553)

อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอีกพื้นที่หนึ่งในภาคตะวันตกของประเทศไทยที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว มีระบบการจัดการท่องเที่ยวผสมผสานในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดใกล้เคียง ในรูปแบบต่างๆ มากมาย อีกทั้งมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและประวัติศาสตร์มากมาย อย่างไรก็ตามสถานที่ดังกล่าวในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรียังไม่ได้จัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ชัดเจนเหมือนพื้นที่อำเภออื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวใช้เพียงเป็นที่พักระหว่างการเดินทางเท่านั้น ส่งผลให้ตลาดการท่องเที่ยวในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรีไม่ขยายตัวเท่าที่ควร จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกภาคส่วนจะต้องศึกษาแนวทางหรือความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวในอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี อันจะส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชน มีการสร้างงาน สร้างอาชีพเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องใช้คนในการให้บริการ จึงก่อให้เกิดรายได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ใน อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ที่ผ่านมายังไม่ใช่นิยามที่ชัดเจน ดังนั้น ผู้วิจัยและคณะ จึงมีความสนใจร่วมกันที่จะศึกษาความเป็นไปได้ รูปแบบ การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รวมทั้งศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นรูปธรรม ผลวิจัยที่ได้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ให้มีศักยภาพ สามารถผสมผสาน

บูรณาการเข้ากับการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ที่มีหลากหลายในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ในเขต อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์ รูปแบบของสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ในพื้นที่ อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี
3. เพื่อศึกษารูปแบบความต้องการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของนักท่องเที่ยวทั้งใน และต่างประเทศต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี
4. เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ กับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ ในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี
5. เพื่อศึกษานโยบาย แผนกลยุทธ์ รูปแบบที่เป็นไปได้ในการส่งเสริมสนับสนุน และขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพขององค์กรภาครัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ความเป็นไปได้และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ

1. แนวคิดกลุ่มทฤษฎีความหมายของการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งประกอบด้วย ความหมายของการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว
2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพซึ่งประกอบด้วย ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
3. แนวคิดการมีสุขภาพดีและการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งประกอบด้วย ความหมายของการมีสุขภาพดี

ลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพดี การส่งเสริมสุขภาพตามกลุ่มวัย องค์ประกอบการมีสุขภาพดี กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ

4. แนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพซึ่งประกอบด้วยความหมายและประเภทของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

5. ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรีและข้อมูลด้านการท่องเที่ยวซึ่งประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานพื้นที่อำเภอท่าม่วง และแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอท่าม่วงจังหวัดกาญจนบุรี

6. ข้อมูลด้านนโยบายและการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวทั่วไป ซึ่งประกอบด้วยสถานการณ์และแนวโน้มของการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

7. การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการผสมผสานการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นซึ่งประกอบด้วยรูปแบบการท่องเที่ยว วิธีการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วิธีการผสมผสานการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) ตัวแทนองค์กรส่วนท้องถิ่น 10 คน (2) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน/ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้นำชุมชน 10 คน (3) ตัวแทนผู้ดำเนินกิจการ 10 คน (4) นักท่องเที่ยว 10 คน (5) เจ้าของผลิตภัณฑ์/ผู้ให้บริการ 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนเอกสารวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และตีความข้อมูลออกมาเป็นการวิจัยเชิงพรรณนา โดยเก็บข้อมูลในพื้นที่ อำเภอท่าม่วงจังหวัด กาญจนบุรี

ระหว่างเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม 2557 ซึ่งเป็นช่วงเดือนที่เป็นฤดูฝนนักท่องเที่ยวจะแวะเที่ยวที่อำเภอท่าม่วง และเดินทางต่อไปยังน้ำตก หรือไปล่องแพ ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีและมีข้อจำกัดในการประชุมกลุ่มของคณะผู้วิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายด้วยวิธีการจับสลากจากกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องตามแนวคิดที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 50คน ซึ่งแบ่งเป็น 5 กลุ่มได้แก่ (1) ตัวแทนองค์กรส่วนท้องถิ่น 10 คน (2) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน/ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้นำชุมชน 10 คน (3) ตัวแทนผู้ดำเนินกิจการ 10 คน (4) นักท่องเที่ยว 10 คน (5) เจ้าของผลิตภัณฑ์/ผู้ให้บริการ 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนเอกสารวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมีเนื้อหาที่ครอบคลุมตัวแปรที่ต้องการศึกษาทั้งหมด 8 ส่วน ดังนี้

- 1.แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหา เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
- 2.แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหาเกี่ยวกับ กลุ่มทฤษฎีความหมายของการท่องเที่ยวและการเที่ยวเชิงสุขภาพ
- 3.แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหา เกี่ยวกับ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
- 4.แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดการมีสุขภาพดีและการส่งเสริมสุขภาพ

5.แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

6.แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหาเกี่ยวกับมูลพื้นฐานพื้นที่อำเภอท่าม่วงจังหวัดกาญจนบุรี และข้อมูลด้านการท่องเที่ยว

7.แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลด้านนโยบายและการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวทั่วไป การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และทิศทางการส่งเสริมและสนับสนุน

8.แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหาเกี่ยวกับ การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการผสมผสานการท่องเที่ยว รูปแบบอื่น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.การสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth interviewing) เป็นขั้นตอนการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างของเนื้อหา(Content Guideline of interviewing) กับกลุ่มเป้าหมาย บรรยายการสัมภาษณ์อยู่ในประเด็นตามแนวคำถามภายใต้บรรยากาศผ่อนคลายเป็นกันเอง ไม่มีการว่ากล่าวหรือตำหนิผู้ให้สัมภาษณ์

2.ขั้นตอนการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) การสนทนากลุ่มจะดำเนินการคล้ายการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกมาเป็นแนวทางในการสนทนากลุ่ม โดยผู้นำการสนทนาเป็นผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยเป็นผู้บันทึกประเด็นในการสนทนา .

3.การรวบรวมรูปแบบและจำนวนผลิตภัณฑ์จากข้อมูลที่มีอยู่ในชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1.ใช้การประมวลข้อมูลจะใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเพื่อสรุปใจความครั้งละประเด็นจนครอบคลุมข้อมูลจากทุกกลุ่ม

2. การวิเคราะห์โดยการสรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์ การถอดเทป และวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของแบบสัมภาษณ์

ผลการวิจัย

1.ความเป็นไปได้และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรีพบว่าความเป็นไปได้และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี มีความเป็นไปได้สูงเนื่องจากมีต้นทุนในท้องถิ่นในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในเขตอำเภอท่าม่วงคือมีบ่อน้ำร้อนที่วัดวังนายซึ่งเป็นน้ำบาดาลสูบมาจากใต้ดินความลึกประมาณ 30 เมตรบริเวณวัด 90ไร่ ความร้อนของน้ำแร่จะร้อนประมาณ 40 องศาเซลเซียส ซึ่งเป็นความร้อนที่เหมาะสมในการทำธาราบำบัด ที่กำหนดว่าอุณหภูมิไม่ต่ำกว่า 40 องศาเซลเซียสและไม่เกิน 45 องศาเซลเซียส ปัจจุบันมีบ่อน้ำร้อนประมาณ 55 บ่อ ทั้งบ่อเย็น นึ่ง นอน ประโยชน์ของการแช่น้ำแร่เป็นการผ่อนคลายกล้ามเนื้อผ่อนคลายการทำงานจากระบบต่าง ๆ ในตัวเรา ทำให้จิตใจดีขึ้น(คลายเครียด) ช่วยให้การหมุนเวียนของเลือดหมุนเวียนได้ดีโดยจะเปิดบริการทุกวันตั้งแต่ 05.00 -21.00 น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสัมภาษณ์ได้ให้ความคิดเห็นในการจัดบริการเพิ่มเติมดังนี้คือ ควรจัดการให้สถานที่ที่มีความสะอาด ปลอดภัย มีการจัดกิจกรรมในสถานที่ที่มิดชิด มีการจัดระบบคิวในการให้บริการ และควรจัดทำทางลาดสำหรับรถเข็นมีมาตรฐานในการให้บริการ ควรจัดให้ผู้ที่มีความรู้ให้คำแนะนำด้านสุขภาพและอนามัย ควรมีการร่วมมือกันระหว่างประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น

2. ผลผลิตภัณฑ์รูปแบบของสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ในพื้นที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีอยู่ในพื้นที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ น้ำมันสมุนไพร ตะไคร้หอมกันยุง ทุ่งคอกแก่น้ำลือก ลูกประคบสมุนไพร น้ำมันมะพร้าว น้ำมันมะกอก การบูรหอม รูปแบบความต้องการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คือการอบสมุนไพร การประคบ การนวดแผนโบราณ อาบน้ำแร่และสปา เพิ่มการประชาสัมพันธ์ มีอาหารบำบัดเฉพาะโรคเป็นอาหารเพื่อสุขภาพ จัดเครื่องออกกำลังกายมาเสริม ส่งเสริมท้องถิ่นให้มีกลุ่มทำอาหารท้องถิ่นปลอดสารพิษ

3. รูปแบบความต้องการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่ารูปแบบความต้องการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คือการอบสมุนไพร การประคบ การนวดแผนโบราณ อาบน้ำแร่และสปา เพิ่มการประชาสัมพันธ์ มีอาหารบำบัดเฉพาะโรคเป็นอาหารเพื่อสุขภาพ จัดเครื่องออกกำลังกายมาเสริม ส่งเสริมท้องถิ่นให้มีกลุ่มทำอาหารท้องถิ่นปลอดสารพิษ

4. รูปแบบและแนวทางการบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ ในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า รูปแบบและแนวทางการบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นในการจัดการท่องเที่ยวในอำเภอท่าม่วง การท่องเที่ยวรูปแบบอื่นที่สามารถจัดให้มีได้ใน อำเภอท่าม่วง คือการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ ซึ่งรูปแบบควรจัดบริการตามวิถีชุมชน เน้นประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน ศึกษาวิถีชุมชนและรูปแบบชีวิตและการทำมาหากินในท้องถิ่น ให้เข้าถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน เข้าใจในวัฒนธรรมของหมู่บ้าน การจัดโฮมสเตย์ในหมู่บ้านให้จัดเป็นกลุ่ม เช่นหมู่บ้านหนองตาขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี การให้บริการต้องดูแลความปลอดภัย ราคาพอควร มีสิ่งอำนวยความสะดวก

ส่วนฟาร์มสเตย์คือฟาร์มเลี้ยงแกะและฟาร์ม นกกระจอกเทศในพื้นที่ ตำบลสารอง และตำบลท่า ตะคร้อ อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ต้องจัดให้เหมาะสม สัมผัสกับธรรมชาติได้จริง ทำให้ยั่งยืนต่อเนื่อง

5. นโยบาย แผนกลยุทธ์ รูปแบบที่เป็นไปได้ในการส่งเสริมสนับสนุนและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพขององค์กรภาครัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่านโยบายและกลยุทธ์ในการส่งเสริมสนับสนุนขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพขององค์กรภาครัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือการพัฒนา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ทุกภาคส่วนควรมีส่วนร่วมมือ ร่วมใจพัฒนา ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการ ร่วมกันรับผิดชอบงบประมาณ ผลการศึกษาครั้งนี้เสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้เป็นรูปธรรม โดยการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนและส่งเสริมชุมชน ในการรวมกลุ่มทำโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์เพื่อเป็นทางเลือกและส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายต่อไป

การอภิปรายผล

1. ความเป็นไปได้และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าความเป็นไปได้และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรีมีความเป็นไปได้สูงเนื่องจากมีต้นทุนในท้องถิ่นในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในเขตอำเภอท่าม่วง คือ มีบ่อน้ำร้อนที่วัดวังขนาย ผสมผสานกับวัฒนธรรมประเพณี ศาสนา เพื่อนำมาเป็นตัวกำหนดทิศทางการดำเนินการ ซึ่งสอดคล้องกับ (พรหมเมธ นาดมทอง, 2540) ที่กล่าวว่า สภาพของพื้นที่ของชุมชน และความพร้อมของท้องถิ่นเป็นปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน โดยผสมผสานกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านสุขภาพ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม เข้าด้วยกัน

เป็นการนำศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการจัดการท่องเที่ยวโดยไม่ส่งผลกระทบต่อ ด้านใดด้านหนึ่งกับชุมชน และสอดคล้องกับ Wendy Brewer Lama (1996) กล่าวว่าการบริหารจัดการท่องเที่ยว ของชุมชนบนภูเขานิมาลัยของชาวเนปาลมีสิ่งที่จะต้อง ได้รับการอนุรักษ์ ไม่ใช่ความหลากหลายของชีวภาพ เท่านั้น แต่ต้องรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมด้วย

2. ผลการศึกษาผลิตภัณฑ์ รูปแบบของสินค้า เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ในพื้นที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีอยู่ในพื้นที่ อำเภอท่า ม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนมาก ได้แก่ “น้ำมันสมุนไพร ตะไคร้หอมกันยุง ฆูดแก่น้ำลือค ลูกประคบสมุนไพร น้ำมันมะพร้าว น้ำมันมะกอก การบูรหอม” รูปแบบความต้องการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คือ “การอบสมุนไพร การ ประคบ การนวดแผนโบราณอาบน้ำแร่และสปา เพิ่มการ ประชาสัมพันธ์ มีอาหารบำบัดเฉพาะ โรคเป็นอาหารเพื่อ สุขภาพ จัดเครื่องออกกำลังกายเสริม ส่งเสริมให้มีกลุ่ม ทำอาหารท้องถิ่นปลอดสารพิษ” สามารถอธิบายได้ว่า พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประชาชนภูมิปัญญา ท้องถิ่น จะเน้นเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการบำบัดโรค ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นพรัตน์ พบลาภ และ คณะ (2554) ที่ศึกษา แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง สุขภาพแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคกลาง กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาด้านการเกษตรปลอดสารพิษและ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ ภูมิปัญญาด้านการส่งเสริมสุขภาพ สำหรับภูมิปัญญาด้านการนวดเพื่อสุขภาพมีหลากหลาย ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว ได้แก่ นวดไทย เวชกรรมไทย เภสัชกรรมไทย นวดกดจุดสะท้อนเท้า นวดน้ำมันหอมระเหย นวดประคบดูแลสตรีหลังคลอด พื้นที่จังหวัดปทุมธานียังเป็นศูนย์ฝึกอาชีพแพทย์แผน ไทยที่ผ่านการรับรองของกระทรวงสาธารณสุข สามารถ เปิดอบรมหลักสูตรการนวดตามมาตรฐานของสมาคม แพทย์แผนไทยได้ นอกจากนี้ยังพบภูมิปัญญาด้าน

สมุนไพรเพื่อสุขภาพ การแปรรูป

3. ผลการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยว ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ในพื้นที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่ารูปแบบ ความต้องการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คือ “การอบสมุนไพร การประคบ การนวดแผนโบราณ อาบน้ำแร่และสปา เพิ่ม การประชาสัมพันธ์ มีอาหารบำบัดเฉพาะ โรคเป็นอาหาร เพื่อสุขภาพ จัดเครื่องออกกำลังกายเสริม ส่งเสริม ท้องถิ่นให้มีกลุ่มทำอาหารท้องถิ่นปลอดสารพิษ” ซึ่ง สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ที่มีมี รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพ เช่นการนวดแพทย์แผน ไทยและอบสมุนไพรเพื่อบำบัดรักษาโรค การอาบน้ำแร่ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ (ศิริภรณ์ ธิญญาโชติ, 2550) ศึกษา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิง สุขภาพโดย ความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่นและชุมชน บ้านช่วงนก พบว่า ชุมชนบ้านช่วงนกมีสภาพและ ศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ทั้งสภาพ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การคมนาคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา และภูมิรู้ ด้านสมุนไพร การสนับสนุนขององค์กรท้องถิ่น และ ความร่วมมือของชุมชน รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิง สุขภาพ มีการดำเนินงาน 4 ด้าน คือ ด้านการบริหาร จัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบ้านช่วงนก ด้านการบริการ และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบ้านช่วงนก ด้าน การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ด้านการ สร้างพันธมิตรการท่องเที่ยว ผลการทดลองรูปแบบพบว่า นักท่องเที่ยว ชาวบ้าน และองค์กรท้องถิ่น มีความพึง พอใจ ต่อรูปแบบการจัดการท่องเที่ยว เชิงสุขภาพ โดย นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดกิจกรรม และการบริการท่องเที่ยว

4. ผลการศึกษารูปแบบและแนวทางการ บูรณาการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกับการท่องเที่ยว รูปแบบอื่นๆ ในการจัดการท่องเที่ยว ตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 4 พบว่าในพื้นที่ อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

รูปแบบการท่องเที่ยวอื่นๆที่สามารถนำมาบูรณาการกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่อำเภอท่าม่วง คือ”การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์”ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่สามารถนำมาบูรณาการกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่อำเภอท่าม่วงได้ และแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ น่าเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงคือบ้านหนองขาว อยู่ที่ตำบลหนองขาว อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 12 กิโลเมตร การเดินทางไปหมู่บ้านหนองขาว จากตัวเมืองกาญจนบุรี ไปตามถนนสาย 324 (กาญจนบุรี-สุพรรณบุรี) ประมาณ 12 กิโลเมตร หมู่บ้านหนองขาวมีชื่อเสียงว่าเป็นแหล่งผลิตผ้าทอที่กระตือรือร้นคุณภาพสูง โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ ”ผ้าขาวม้าร้อยสี” ชาวบ้านหนองขาวส่วนใหญ่ยังคงดำเนินชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายในสังคมเกษตรกรรม สภาพบ้านเรือนแบบไทยสมัยก่อนยังมีให้เห็นอยู่ทั่วไป วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมแบบโบราณยังคงได้รับการสืบทอดกันมาช้านาน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในปัจจุบัน เช่น การดำข้าว ทำขนมแบบโบราณ ทำน้ำตาลปึก ประเพณีการโกนจุก การทำนา การร้องเพลงเหย่ย เพลงพวงมาลัย เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าเที่ยวชมวิถีชีวิตเหล่านี้ได้ หากต้องการเข้าชมหมู่บ้านเป็นหมู่คณะ สามารถติดต่อสำนักงาน ททท. ภาคกลาง เขต 1 เพื่อจัดเตรียมการแสดงวัฒนธรรมบันเทิง ซึ่งรวบรวมวิถีชีวิตประเพณีท้องถิ่นของชาวบ้านหนองขาวไว้ครบถ้วน พร้อมรับประทานอาหารเย็นแบบพื้นบ้าน และบริการโดยชาวบ้านหนองขาว สำหรับการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์นั้น กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะถึงรูปแบบโฮมสเตย์ว่า”ควรจัดบริการตามวิถีชุมชน เน้นประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน ศึกษาวิถีชุมชนและรูปแบบชีวิตและการทำงานากินในท้องถิ่น ให้เข้าถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านเข้าใจในวัฒนธรรมของหมู่บ้าน การจัดโฮมสเตย์ในหมู่บ้านให้จัดเป็นกลุ่ม การให้บริการต้องดูแลความปลอดภัย ราคาพอควร มีสิ่งอำนวยความสะดวก ส่วน

ฟาร์มสเตย์นั้นต้องจัดให้เหมาะสม สัมผัสกับธรรมชาติได้จริง ทำให้ยั่งยืนต่อเนื่อง”อธิบายได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมีหลายรูปแบบ ที่ทำให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ (บุปผา วงษ์พันธุ์ทา, 2544) ศึกษาการประเมินและการพัฒนาการท่องเที่ยวระบบนิเวศ พบว่าแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อาศัยคนในท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายร่วมกันให้เกิดรูปธรรม และสอดคล้องกับ(John Hopkins, 2006) การมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพและการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ พบว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เป็นการเดินทาง จัดสภาพแวดล้อม ในท้องถิ่นหนึ่ง และการบำรุงรักษา การเพิ่มประสิทธิภาพหรือการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคล ร่างกายและจิตใจ

5.ผลการศึกษานโยบาย แผนกลยุทธ์ รูปแบบที่เป็นไปได้ในการส่งเสริมสนับสนุนและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพขององค์กรภาครัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 5 ของอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี คือการพัฒนา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ “ทุกภาคส่วนควรมีส่วนร่วมมือ ร่วมใจพัฒนา ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการ ร่วมกันรับผิดชอบงบประมาณ” ผลการศึกษาคั้งนี้เสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง” ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้เป็นรูปธรรมโดยการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนและส่งเสริมชุมชนในการรวมกลุ่มทำ โฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์”เพื่อเป็นทางเลือก และส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอท่าม่วงให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายต่อไป อธิบายได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต้องมีการวางแผน และกำหนดงบประมาณในการดำเนินการจัดได้อย่างสัมฤทธิ์ผล ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ (ปริญญญา ผาตาดแคด, 2553) ศึกษาเรื่องพฤติกรรมการเปิดรับสื่อของผู้บริโภคในอำเภอเมืองเชียงใหม่ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ โปรแกรมการท่องเที่ยวต่างประเทศแบบสำเร็จรูป พบว่าส่วนใหญ่

ได้รับข้อมูลเรื่องประเทศที่จะเดินทางไป รองลงมาคือ ราคาโปรแกรมและการท่องเที่ยวและรายการใน โปรแกรมท่องเที่ยว โดยได้รับข่าวสารจากคนรู้จักเป็น เพื่อน ครอบครัว มากที่สุด รองลงมาคืออินเทอร์เน็ต ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ โปรแกรมการท่องเที่ยวต่างประเทศแบบสำเร็จรูป คือความเชื่อมั่นต่อผู้ จัดโปรแกรมการท่องเที่ยว การได้รับความสะดวกด้าน บริการจากบริษัทนำเที่ยวและความมีชื่อเสียงของบริษัท นำเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

1. องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ อำเภอท่า

ม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ควรมีนโยบายด้านการ จัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและสนับสนุนงบประมาณใน การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

2. การท่องเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรีควรเพิ่มเรื่อง วิธีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทุกรูปแบบและ ส่งเสริมการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ในพื้นที่ตำบลหนอง ชาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ในการทำโฮมสเตย์ และส่งเสริมการทำฟาร์มสเตย์ซึ่งมีการเลี้ยงแกะและ นกกระจอกเทศในพื้นที่ ตำบลสำโรง และตำบลท่า ตะคร้อ อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรีเพื่อให้เป็นที่รู้จัก แพร่หลายและสามารถดำเนินกิจการต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- นพรัตน์ พบลาภ. (2554). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคกลาง*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันการพลศึกษา.
- บุปผา วงษ์พันธุ์ทา. (2544). *การประเมินศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอำเภอหัวหินจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปริญญา ผาดากแดด. (2553). *พฤติกรรมกาเปิดรับสื่อของผู้บริโภค ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ โปรแกรมการท่องเที่ยวต่างประเทศแบบสำเร็จรูป*. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรหมเมธ นาถมทอง. (2540). *กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริภรณ์ ภิญโญชูโต. (2550). *รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่นและ ชุมชนบ้านช่วงบุก ตำบลห้วยไร่ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- John Hopkins. (2006). *การมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพและท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ผลกระทบของผลกระทบของการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ International Health Economics and Outcome*. Heidelberg: Germany.

